

आशा सरुकाथि

1.577

ASHA ARCHIVES

लि. श्रीगणेशायनमः॥ ॥ लिङ्गम्॥ स्त्री॥ अकारसूत्रेऽस्ते॥ अकारानामात्तदुहितस्वस्त्वोति
ननन्दरः॥ अकारानास्ते पञ्चैवर्षी लिङ्गाः स्वस्वादिकस्यैवद्विविधेन कर्त्रीत्यादेर्डीपा
९ शकारान्तत्वात्॥ तिस्रचतस्रोस्तु स्त्रियामादेशतया विधानेऽपि प्रकृत्योस्त्रिचतुरोऽपि
नान्ताभावात्॥ अन्पूर्प्रत्ययानो धातुः॥ अन्निप्रत्ययानां प्रत्ययान्तश्च धातुः स्त्रियोऽस्यात्॥
अवतिः॥ चमूः॥ प्रत्ययग्रहणं किम्॥ देवयते किप्॥ द्यूः विशेष्यलिङ्गः॥ अशनिभरणपर
रायः पुंसि च॥ इयमयवा॥ अशनिः॥ मिन्पन्तः॥ मिप्रत्ययान्तोऽनिप्रत्ययान्तश्च धातुः स्त्रि
योऽस्यात्॥ भूमिः॥ जनानिः॥ वद्विष्टम्पन्नयः पुंसि॥ पूर्वस्यापवादः॥ श्रोत्रियोऽन्पूर्मयः

राम
९

पुंसि च ॥ शब्दयमयं वाञ्छो रिः ॥ क्तिन्न नः ॥ स्यष्टम् । कतिरित्यादि ॥ ईकारान्तश्च ॥ ई
रप्रत्ययान्तास्त्री स्यात् । व्यक्ष्मीः ॥ उज्जवन्तश्च ॥ करुः ॥ विद्या ॥ यन्त्रमेकाक्षरम्
॥ श्रीः ॥ भूः । एकाक्षरं किम् । पृथुश्रीः ॥ विंशत्पादिरानवतेः ॥ रयं विंशतिः ॥ त्रिं
शत् । चत्वारिंशत् । पञ्चाशत् । षष्टिः । सप्ततिः । अश्रितिः । नवतिः । द्वादशभिरक्षेषु
॥ इयंदुन्दुभिः । अक्षेषु किंम् । अयंदुन्दुभिर्वाद्यविशेषोऽसुरो वेत्यर्थः ॥ नाभिरक्ष
त्रिये ॥ इयन्नाभिः ॥ उभावन्पञ्चपुंसि ॥ दुन्दुभिर्नामिश्वोक्तविषयादन्पञ्चपुं
सिस्तः ॥ नाभिः क्षेत्रियः ॥ कथन्तर्हि समुल्लसत्पङ्कजपत्रकोमलैरूहितश्रीः ।

लि. एणुपनिर्विनामिमिरिति भारविः। उच्यते। दुष्ठाभक्तिरित्यादि विवको मेले रितिसा
२ मान्वेन पुंसकं बोध्यम्। वस्तुनस्तु। लिङ्गं मशिष्यं लोकाश्रयत्यालिङ्गं स्पतिभा
ष्यात्पुंसत्वमपि ह साधुः। अतस्त्व। नाभिमुखिन्त्वे चक्रमध्यक्षत्रिययोः पुमान्
। द्वयोः प्राणिप्रतीके स्थात्। स्वयांङ्गुस्तु रिमदइति मेदिनिः। रभसोऽप्यह।
मुख्यरादृश्यत्रिये नगभिः पुंसि प्राणपङ्कके द्वयोः। चमध्ये प्रधाने च स्थिष्याङ्गु
स्तु रिमदइति। एवमेवमेवं विधेयं अपि बोध्यं॥ तल्लताः॥ अयं स्थिष्यां स्थात्। शुक्ल राम
स्य भावः शुक्लता। ब्राह्मणस्य कर्म ब्राह्मणता। ग्रामस्य सग्रहो ग्रामता। देव २

एवदेवता॥ भूमिविशुत्सरिस्वनावनिताभिधाभानि॥ भूमिभूर्ः। विद्युतेनोऽमनी। स
रिन्निम्नगा। लतावल्ली। वनितायोषित्॥ यादेनपुंसकंम्॥ यादशधःसरिद्व-वेको
पिक्रीवंस्पात्॥ भासुक् स्रग् दिगुक्षिगुपानः॥ एतेस्त्रिधांस्त्रुः। रयंभाः इत्यादि
स्थुरागारो नमुसकेच॥ एतेस्त्रिधांक्वीवेचस्तः। स्थुराग। स्थुरागं। ऊरागि। ऊरागं। तत्र
स्थुरागकाष्ठमपिद्विकारिका। ऊरागं तुमेषादिलोमः। गृहशुशाभ्यांक्वीवि॥ नि य मा
र्थंमिरंम्। गृहशशपूर्वस्थुरागारो यथा संख्यन्त्रपुंसकेस्तः। गृहस्थुरागं। श
शागं। शशलौमनीत्पमरः॥ प्रावृट् रुतृट् विट् त्विषः॥ एतेस्त्रिधांस्त्रुः। र्विर्विर्वि

लि
३

रवनिशान्पसिवेशिकुष्मापधिकठ्यङ्गुल्यः॥ एतेस्त्रियंस्पुः। पक्षेड्डीष। दर्वी। दर्वीरित्पा
दि। तिथिनाडिरुचिवीचिनालेधुलिकिकेकेलिक्विराच्चादयः॥ एतेप्राग्गत
। इयन्तिथिरित्पादि। अमरस्त्वाह॥ तिथयोदयोरिति॥ तथाचभारविः॥ त
स्पुभुविबहुतिथौस्तिथयशतिरश्मीत्वेहिवहतिथ्यशतिस्पात्॥ श्रीहर्षम्पु॥ नि
रित्पान्नेशिषोरिमातिथिनिति॥ शकुलिराजिकुल्यशनिवर्तिभुकुटिचुटिव
लिपङ्गुयः॥ एतेपिस्त्रियंस्पुः। इयंशकुलिः॥ प्रतिपदापदिवत्सम्पुकरत्संख्य रामः
परिषदुषःसन्वित्क्षुत्पुम्पुसमिधः॥ इयम्पुतिप्रदित्पादि। उपाउच्छुर्नो। उपा ३

उषाः प्रातरधिष्ठात्रीदेवता॥ आशीर्धूः पूर्णीर्द्वारः॥ इयमाशीरित्यादि॥ अप्सुमन
स्समासिकर्तावर्षाणां बहुत्वञ्च॥ अवादीनामपञ्चानां रक्षीत्वं स्यावहुत्वञ्च॥
आप इमां स्त्रियः॥ सुमनसः पुष्पं॥ सुमना मालतिजातिः॥ देववाची तु पुंस्त्वेव॥
सुपर्वाणां सुमनसः॥ बहुत्वमप्रायिकम्॥ एकाचसिकर्तातेत्यदाने असमर्थेति
अथ वित्तसूत्रे भाष्ययोगात्॥ समां समाविजायत इत्यत्र समायां समया मिति भा
ष्याच्च॥ विभाषा द्वाद्येति सूत्रे आद्या सातां सुमनसाविति वृत्तिव्याख्यायां हरद
नोप्येवंम्॥ त्रिकुत्वकुज्यागवाग्यवागूनोस्त्रिजः॥ इयंश्च कुत्वकुज्या कुवाक्यया

लि गुनोःस्फिक् ॥ तटिस्सिमासंम्यध्याः ॥ इयंतटिः सिमासम्यध्या ॥ बुल्लिवेणारवर्षश्च ॥
४ पष्टम् ॥ तारंधाराज्योत्तनादयश्च ॥ शलाकास्त्रिषानित्यम् ॥ नित्यग्रहणमन्येषां
कचिद्भूमिचारंज्ञापयति ॥ ॥ इतिस्त्र्यधिकारः ॥ ॥ पुमान् ॥ अधिकारोऽयं ॥
अजाद्यन्तः ॥ पाकः ॥ त्यागः ॥ करः ॥ गरः ॥ भावार्थस्वेदं ॥ नपुंसकत्वविशिष्टेभावेक्तत्पु
त्रांस्त्रीत्वंविशिष्टेतुक्तिनादिभिर्वीधेनपरिशेषात् ॥ कर्मदौतु अजाद्यन्तमपि विशे
षलिङ्गं ॥ तथाचभाष्यं ॥ संपन्धमनुवर्तिष्यत इति ॥ घाजनाश्च ॥ विस्तरः ॥ गोचरः ॥ वयः रामः
॥ जपः ॥ इत्यादि ॥ भयलिङ्गं भगवदानीतपुंसके ॥ एतानि नपुंसकेऽप्युः ॥ भयं ॥ लिङ्गं ॥ भ ४

जं। पदम्॥ नञ्न्तः॥ नञ् प्रत्पान्तः पुंसि स्यात्। यज्ञः। यत्नः॥ यच्चास्त्रियाम्॥ पूर्वस्याप
वादः॥ क्यन्तो घुः॥ किप्रत्पमानो घुः पुंसि स्यात्। आधिः। निधिः। उदधिः। क्यन्तः। किम्॥
रानं॥ घुः किम्। जशिर्वी जम्॥ इषुधिः रश्मी च॥ इषुधिश्च वः। त्रिषोपुंसि च॥ देवासुरा
त्मस्वर्गा गिरिशमुद्रनरवकेशदन्तस्तनभुजकराठखड्गशरपङ्काभिधानानि॥
सप्तानि पुंसि स्युः। देवाः सुराः। असुराः ऐत्याः१। आत्माक्षेत्रज्ञः१। स्वर्गेनिकः१। गिरिष
धत्तः१। समुद्रोऽधिः१। नरवः कररूढः१। केशः शिरोरूढः१। दन्तो दशनः१। स्तनः कु
चः१। भुजोदोः१। करणो गलः१। खड्गः करवा लालः१। शरो मागशिः१। कङ्क कर्दमश्चादि

लि ॥ विविष्टं विभूनेन पुंसको ॥ स्पष्टम् ॥ तृतीयं विष्टं विविष्टं ॥ स्वर्गाभिधानतया पुंस्त्वा प्रा
 ५ प्रेअयमारम्भः ॥ द्यौश्चिप्यामृद्योदिवोस्तन्नेलोपादानमिदम् ॥ इषु वा हृत्त्रिया
 च ॥ चात्पुंसि ॥ वाशका रोडो न पुंसके च ॥ चात्पुंसि ॥ त्रिविष्टं पेत्यादि चतुःसूत्री दे
 वासुरे त्पस्या पवादः ॥ नानाः ॥ अयं पुंसि राजा ॥ तक्ष्ता ॥ न चर्मवर्मि दिक्चि वृत्तिव्या
 प्रिः ॥ मनद्य च को कत्तरी ॥ तिन पुंसक पुकरो वक्ष्यमाणान् ॥ क्रतुपुरुषकपोलगुफे
 मेघाभिधानानि ॥ क्रतुरध्यः २ ॥ पुरुषो नरः २ ॥ कपोलोगण्डः २ ॥ गुल्फः प्रमदः २ ॥ मे
 द्योनिरहः २ ॥ अमृन्त पुंसकेम् ॥ प्रवस्या पवादः ॥ उकारात्तः ॥ अयं पुंसि स्मात् ॥ अ रामः

ॐ:। शतुः। हनु हृद्वित्वासिन्मन्तुत्पारम्भेगदे स्थिंयां। ह्योः कपो लावयइति मेदिनि
॥ करेणुरि भ्यां स्त्रीने भेदे न्यमरः॥ स्वनातीयक विशेषवचना ताकनस्तुप्रकृतसू
त्रेस्पविषयः॥ उक्तञ्च। लिङ्गशेषविधिर्व्यापी विशेषेय्यद्यवाधितशक्तिर
वमन्यत्रापि॥ धेनुरज्जुकुहसरयुतनरेणु प्रियङ्गववः स्थिंयाम्॥ समासे
रज्जुपुंसिच। कर्कटरज्जुना॥ श्मश्रुजानुवसुस्वाहृश्रुजनुचपुतालुनिनपुंसके॥ व
सुचार्थवाचि॥ अथ अर्थचीति किम्॥ वसुर्मपूर्वाग्निधनाधिपेषु॥ मङ्गमधु

वि
६

शिंभुसानुकमराऽनुनिनपुंसके च ॥ चात्पुंसि । अयं मद्रुः । इदं मद्रुः ॥ रुत्वन्तः ॥ मे
रुः । सेतुः ॥ दारुकेसेरुजतवस्तुमस्तनिनपुंसके ॥ रुत्वन्तरतिपुत्वस्यापवादः ।
इदं दारुः ॥ सक्तुर्नपुंसके च ॥ चात्पुंसि । सक्तुः । सक्तुः ॥ प्रायस्मेरकारान्तः ॥ रस्मि
दिवशामिधानमिति वक्ष्यति । प्रागेतस्मादकारान्तत्वादिह्यन्तः क्रियेत ॥ कोपघः ॥ को
पघोऽकारान्तः पुंसि स्यत् । सवक् । कव्यः ॥ चिबुकशालु कप्रगतिपदिकांशुको
लुकानि नपुंसके ॥ पूर्वसूत्रापवादः ॥ कराटकानीकसारके मोदकचषकमस्तकपुस्तक
कतडाककनिष्कशुक्कवर्चस्कपिनाकभारणकपिराऽककटकदराऽकपीठकताल ६

मुकुट २

कफलाकातिनपुंसकेच॥ चात्पुंसि। अयं दूराकः। इदं दूराकमित्यात्पारि॥ टोप
 धः॥ टोपधोऽकारान्तःपुंसि स्यात्। घटः॥ पटः॥ किरीटं ललावटवीर्यशृङ्ग
 टकराटलोष्ठानिनपुंसकेच॥ किरीटमित्यादि॥ कुठकुरकषटकवारकप्यर
 नैतिकटकीटकण्डनितुपुंसकेच॥ चात्पुंसि। कुरः। कुरमित्यादि॥ शोणपधः
 ॥ शोणपधोऽकारान्तःपुंसि स्यात्। गुणः। गणः। पाषाणः॥ ऋणालवराणप
 र्मनोरणरणोदनातिनपुंसके॥ पूर्वसूत्रापवादः॥ कार्षीपरास्वरणिसुवर्णवरा
 णरावृवराविषाणचूर्णतराणानिनपुंसके॥ चात्पुंसि॥ थोपधः॥ रथः॥

लि
७

जिनः २

काष्ठपृष्ठरिक्त्यो कप्यानिनपुंसके॥ इदं दृष्टमिदं॥ काष्ठादिगर्थास्त्रिधा॥ इमाः
काष्ठाः॥ तीर्थप्रोथयथगृस्थानिनपुंसके॥ चात्पुंसि॥ अयं नीथी॥ नोपधः॥ अ
दन्तपुंसि॥ इनः॥ फेनः॥ जघनोत्तुङ्गिनकाननवनवृजिनविपिनवेतनशासनसोपा
नमिथुनशमशानरत्ननिम्नचिह्नानिनपुंसके॥ पूर्वस्यापकारः॥ मानयानाभि
धाननलिनपुलितोद्यानशयानासनस्थानचन्द्रनालानसम्मानभवनवस
नसम्भावनविभावनविमानानिनपुंसकेच॥ चात्पुंसि॥ अयं मानः॥ इदं मानं॥
कोपधः॥ अदन्तः पुंसि॥ पुपः॥ दीपः॥ सर्पः॥ पापरूपोऽपतल्यशिल्पपुष्पशष्पशमः

७

समीपान्तरीपाणिनपुंसके॥ इदम्यापमित्यादि॥ अूपकुतपकुशापदीयविरुपानिन
पुंसकेच॥ अयंशुर्षः॥ इदंशुर्षमित्यादि॥ भोपधः॥ सन्मभः॥ कुम्भः॥ तलभंनपुंस
कं॥ पुवस्यापवारिः॥ ज्मभंनपुंसकेच॥ ज्मभं॥ ज्मभः॥ भोपधः॥ सोमः॥ भीमः॥
रक्तसिधायुधोधगुल्माध्यात्मकुङ्कुमातिनपुंसके॥ इदंरुक्ममित्यादि॥
संगमराडिमकुसुमाश्रमधेनक्षोमहोमोमोदामातिनपुंसकेच॥ चात्पुत्ति॥ अ
यंसेग्रामः॥ इदंसेग्रामः॥ योपधः॥ समधः॥ ह्य॥ किसलयहृदयेन्द्रियोत्त
रीयाणिनपुंसके॥ स्पष्ट॥ गोमयकषायमलयान्वयाव्ययानिनपुंसकेच॥ गो

लि
८

प्रमः। गोप्रयं॥ रोपधः॥ सुरः। अङ्कुरः॥ द्वाएग्यस्फारतक्रवक्रवप्रक्षिप्रक्षुद्रनारतीरदूरकुरे
धाअम्बभ्रभीरगभीरकुरविचित्रकेयुरकेराशेदरशरीरकन्दरमन्दरपञ्जराजरजटराजि
रवैरचामरपुष्करगह्वरकुटीसकुलीरचत्वरकाश्मीरनीरम्बरशिशितत्रयन्त्रक्षत्रक्षे
त्रमित्रकलत्रचित्रसूत्रवक्त्रनेत्रगोत्राङ्गुलित्रभलत्रास्त्रशास्त्रवस्त्रपत्राशिनपुंसके
॥ रदं द्वाएमित्यादि॥ शुक्रमदेवतायाम्॥ रदं शुक्रं रतः॥ चक्रवृत्रान्धकारसारवैर
वारधोरतोमरभृङ्गारभङ्गारमन्दारोशीरतिमिराशिशिराणीनपुंसकेच॥ चातुसि
चक्रः। चक्रमित्यादि॥ ओपधः॥ वृषः। वृक्षः॥ शिरीषार्जीषाम्बरीषपीयूषपुरीषकि
ल्विषकल्पाषारिणनपुंसकेच॥ यूषकरीषमिषविषवर्षारिणनपुंसकेच॥ चातुसि ॥ रतः
८

अयं यूपः॥ इदं यूपमित्यादि॥ सोपधः॥ वत्सः॥ वायसः॥ महानसः॥ पनसविसुवसाहसा
निनपुंसकेच॥ ~~चमस~~ चमससरसनिर्घासोपवासकपर्षासवासमासकासकास
मासानिनिनपुंसकेच॥ अयंचमसमित्यादि॥ कसञ्चाप्राणिनि॥ कंषो रज्ज्यो पानेमा
जनम्॥ प्राणिनितु॥ कंषो नाम काश्चिद्राजा॥ रस्मिदिवसाभिधानानि॥ एतानि बपु
सिस्तु॥ रस्मिर्मयुषः॥ दिवसो धरुः॥ दीधितिः स्त्रियाम्॥ पूर्वस्यापवादः॥ दिनाह
तिनिनपुंसके॥ यूपमपि अपवादः॥ मानाभिधानानि॥ एतानि पुंसिस्तु॥ कु
ज्वः॥ प्रस्थः॥ द्रोणाखकोनपुंसकेच॥ इदं द्रोणम्॥ अयं द्रोणः॥ एवारीमानिकेस्त्रि

लि
२

याम् ॥ इयं खारी ॥ इयं मानिकम् ॥ दाराक्षतलाजासुनां बहुत्वं च ॥ रमेदाराः ॥ नाड्यपनो
पप होनि वरागा कुपदानि ॥ यथा संख्यं नाद्या दुपपदानि वरागादिनि पुंसि स्युः ॥ अय
नाडिवेराः ॥ अपाङ्गः ॥ जनपदः ॥ वरागादीनामुभयलिङ्गत्वे पिङ्गी वत्त्वनि हृत्पथं सत्त्वं ॥ म
रुत्तरुत्तर दत्तिजः ॥ अयम् मरुत् ॥ अपि राशि दत्तिग्रथि कि मिध्वति वति कौलि
भेगलि रवि कवि कपि मुनयः ॥ एते पुंसि स्युः ॥ अयं अपि ॥ अजगत मुज्ज पुज्जा
एते पुंसि ॥ हस्त कुनान्न प्रात वा दूत धूर्त स्त्रिंशत् चतसृन्ताः ॥ एते पुंसि ॥ सुमरस्तु मुहूर्तौ स्त्रिंशत्
पाङ्गु ॥ पशु मरु करण भरण त राग राग मुण्ड पाषण्ड शिखर पण्डाः ॥ अयं पण्डाः ॥
वशांश पुरो ऽशः ॥ अयं वंश पुरो दारपते पुरो ऽशः ॥ कर्मणि घञ् ॥ भव व्याख्या नयोः

रामः

२

ति

प्रकारोपोशेडाशापुरोडाशान्दन्नि विविकारप्रकारोव्रीहिः पुरोडाश इति च निपातनात्प्र
कृतसूत्रस्य निपातनाद्वा दस्य इत्यम् । पुरोडाश भुजा मिमाघः ॥ इदं कन्दवुद्धु श
दाः ॥ अयं ह्रदः ॥ अर्घ्यपथि मथ्य भुक्षि सं वनितम् प्रगाः ॥ अयं मर्घः । पञ्चवप
त्वेन कफ कण्ठ हनि मूर्ध्नि नटनारोत्तरङ्ग गन्धमरुद्ग सङ्ग स मुद्र पुद्गः ॥ अयं म्यल्लवड
त्वादि ॥ सारप्यतिथि कुक्षि वस्ति पाशवज्जलयः ॥ एते पुंति । अयं साराथिः ॥ ॥ इति
प्रतिज्ञाधिकारः ॥ ॥ न पुंस्तकम् ॥ अधिकारो यम् ॥ भावेत्युत्तः ॥ हसनम् + भा
वेतिम् । न च नो ग्निः । इत्युद्गच्छनः कुठारः ॥ निष्ठा च ॥ भावेयानिष्ठा तदन्तं की वस्था
त् । हसितं । गीतं ॥ त्वय्यञ्जेत द्वितो ॥ शुद्धत्वं ॥ शोकल्पं । अञ्जः । वित्तसामर्थ्यात्

वे

१०

होस्त्रित्वम्। चातुर्थम्। चातुरी। सामग्यम्। सामग्री॥ ओचित्यम्। ओचिती॥ कर्म
 णि च वास्त्ररा। दिगुणानचनेभ्यः॥ वास्त्ररास्त्रकर्मवास्त्रराम्। यद्युत्पगजरावु
 मेष्टाभावाकर्मणि॥ एतदन्तानि किंवाति॥ सेनाद्यन्तलोपश्च॥ स्नेयम्। सरयु
 र्यः। सरयम्। कपिज्ञात्पोर्त्क। कापेयम्॥ पत्न्यन्तपुरेहितादिभ्योयक॥ आधिपे
 त्पं। प्राणान्ज्जातिवयोवचनोद्वावादिभ्याञ्। ओष्ठं। हायनन्तपुवादिभ्योषा। हे
 हायनम्। हेदमनोद्वादिभ्योक्कुञ्। पितापुत्रकर्म॥ होवाभ्यः॥ अन्धवाङ्गी
 यं॥ अवयवीभावः॥ अचिस्त्रि॥ वंदैकत्वं। पारिपादम्॥ अभाषायां हेमन्तशिशि
 रावहारवेच॥ स्पष्टं॥ अनञ्कर्मधास्यस्तत्पुरुषः॥ अचिकारोयम्॥ अनल्पे

रामः
 १०

क्या ॥ शरच्छाये ॥ राजा मनुष्यपूर्वासभा ॥ इन सभामित्यादि ॥ सुरासेनाच्छायाशा
लानिशालिनीयाश्च परवत् ॥ अन्ये स्मत्पुरुषः परवल्लिङ्गः स्यात् ॥ राजा हा हाः पुंसि
॥ अथ पुराणहे न पुंसके ॥ संख्या पूर्वा रात्रिः ॥ त्रिरात्रं । संख्या पूर्वति किम् । स विरात्रः ॥
दिगुस्त्रियाश्च ॥ व्यवस्थया ॥ पञ्चगुली ॥ त्रिभुवनम् ॥ रसुसन्तः ॥ हविः । धनुः ॥
अक्षिस्त्रियाश्च ॥ इत्यनन्तेपि अर्चिस्त्रिया न सके च स्यात् ॥ इयमिदम्य अर्चिः ॥
छदिः । स्त्रिया मेव ॥ इयं छदिः ॥ दधतेऽनेनेति छदे श्रुतिरापनादर्चिश्रुचिन्त्यादिना
इस् । इत्यनित्यादिना ह्रस्वः । पठत्यन्तरित्यमरः ॥ तत्र पठलसाहचर्या छदिषः
जीवता म्वदनोऽमरव्याख्या ता एउपेक्ष्याः ॥ मुरवनयनलो वन मां सरु धिरका

नीरि॥ मन्त्रयानोद्युक्तः क्रीवः स्यात्। चाक्री नतु कर्त्तरि। र्मा। वर्म। द्युक्तः किम्। अणिमा। महिमा। अकर्त्तरि। किम्।
 दागति शक्तिरामा॥ प्रह्मनं पुंसि च॥ अयं ब्रह्मा। रदं ब्रह्म॥ नामिणे मरणिन पुं संके॥ मन्त्रयुक्तः इत्यस्या यस्म्यप्युच्यते॥
 असन्नोद्युक्तः॥ यशः। मनः। तपः। द्युक्तः किम्। चन्द्रमाः॥ युष्मत्। स्त्रियां॥ एता अस्मत्। प्रायेणा म्हुव
 वनात्। शब्दः॥ पर्व॥ कुर्व॥ यावामा वाभस्त्रा दंष्ट्रा वरवाः स्त्रियामेव॥ भवाऽमित्रकात्रपुत्रमन्त्रवृत्ताः
 पुंसि॥ अयं भवः। नमित्रं अमित्रं तस्य मित्रा एव मित्रास्ते इति माद्यः। स्याताममित्रो मित्रे चेति वायतु द्विषामि
 व्रश्ति सत्रे हरदत्तेनोक्तम्। अमे द्विषदित्योरादि कइवच॥ अमेर मित्रं मित्रस्य व्यथयेदित्यादौ मध्योदा
 तस्तु चिन्त्यः। न जसमासेष्येवं॥ परकल्लिङ्गतापि स्यादिति तत्र दोषान्तरमिति तत्पुरुषतस्तत्रापि लो
 चनमूलकम्। स्वरदोषोऽवावन्मपिनञ्ज रमर मित्रमन्तारतिषाहस्तत्रास्मररा मूलकमिति दिक्
 ॥ यत्र योत्रपवित्रसूत्रवृत्ताः पुंसि च॥ वल्लुकुसुमपुद्गपत्तनररा मिधानानि॥ वल्लवीर्य॥ यत्रकम

वे

१२

लोत्पलानिपुंसिच॥पद्मादयःशब्दःकुसुमाभिधाचित्वेपिद्विलिङ्गःस्युः॥अयमशेष्याहवापुंसिपद्मन्नलिनमितिस्व
 च्च अर्द्धर्चादिस्त्वेतुपपन्नपुंसकंमेवेतिवृत्तिग्न्योमताननरेरानेयः॥आहवसंग्रामोपुसि॥आजिःस्त्रियामेव॥फल
 जगति॥फलजातिवाचिशब्दोनपुंसकंस्यात्॥आमलकम्।आम्रम्।वृक्षजातिः॥स्त्रियामेवक्वचिदेवेतिदम्।हरीतकिं॥वि
 यञ्जगात्सकृत्कृषत्पषत्शकृद्यकृदुदःश्वितः॥स्तेकिवांस्युः॥नवनीतानत्ताम्रतनिमित्तिवित्तपित्तवत्तरजत
 वृत्तपलितानि॥आहुकुलिशदेवफीटकुराजङ्गदधिसक्थपद्यास्यास्पराकाशकराववीजानि॥एतानिह्री
 वेस्युः॥देवंपुंसिच॥देवम्॥देवः॥धान्याज्यसस्यरूपप्रपापवरापिधयाह्यकव्यकाव्यसत्यापत्यमूल्यशिक्य
 कुञ्जहर्म्यतुर्पस्येनानि॥रहन्धान्यमित्यादि॥वंहवर्हदुःखवर्हिशविच्छुक्रुम्बरशरवन्दारकाति॥अक्षमि

वे

१२

द्विष्टे॥ इष्टिष्टेकिम्॥ रथाङ्गोदोमामूत्॥ इति नपुंसकाधिकारः॥ ॥ स्त्रीपुंसयोः॥ अधिकारो
यम्॥ गोमशियाष्टिमुष्टिपाटलिवस्तिरात्मलितुठिमसिमरीचपः॥ इयमयंवागोः॥ मन्यु
सीधुकर्कन्धुकिष्कुकराडुरेरावः॥ इयमयंवामन्युः॥ गुणवचनमुकारानन्त्रपुंसकेश्व॥ विलिङ्ग
मित्पवः॥ परु। परुः॥ परु॥ अपत्यार्थतिद्विते॥ ओपगवः। ओपगवी॥ ॥ इति स्त्रीपुंसाधि
कारः॥ ॥ पुन्नपुंसकयोः॥ अधिकारोयं॥ घाभूतमुस्नक्ष्वेलितैरावातपुस्नकवुस्नलो
हिताः॥ अयद्यतः॥ इदंद्यतम्॥ शृङ्गार्धनिदाघाद्यमशल्पदृढाः॥ अयंशृङ्गम्॥ व्र
जकुञ्जकुयक्कुर्चप्रस्यदर्फीम्भार्चर्चर्मपुच्छाः॥ अयंव्रजः। इदंव्रजम्॥ कवन्धोषधा

वे

१३

युधानाः॥स्पष्टं॥दराडमराठखराशवसैन्धवपाश्वीकाशंकुशकुलिशाः॥स्तेपुन्न
 पंशकयोःस्युः॥कुशोरामसुतेदर्भयोक्ते।धीपेकुशञ्जलेशतिविश्वः॥शलाकावाचि।
 उस्त्रियां॥तथाचजनपदादिसूत्राणांघोविकोरेडिषि॥कुशि॥दारुणितुष्टावाकुशावा
 नस्पत्याः॥स्यलमायातश्रुतिः॥अतःकुकमिसूत्रेकुशाकरोषिधितिप्रयोगाम्ब॥व्याश
 सूत्रेच॥होतौतूपायनसूत्रेदे शेषत्यात्कुशाकुन्दरति॥तत्रशारीरकभाष्येव्येवं॥ए
 वञ्चश्रुतिसूत्रभाभाष्येपारामेकवाक्यत्वेस्थितेआकुन्दरत्याः॥५॥प्रश्नेषादिपरोभाम
 नीग्रन्थःप्रौढिवादमात्रपरद्वुतिविभावनीयंकुश्रुतेः॥गृहमेहदेहपदपरहाष्टाप

राम

१३

वे

१४

पराबुदककुराश्च॥ ॥ इति पुन्यपुंसकधिकारः॥ ॥ अथ शिष्टलिङ्गमवययम्॥ कतिपु
ष्पदं मदः॥ छान्तासंख्या शिष्टापरवत्॥ स्कः पुरुषः॥ स्कास्त्री॥ स्कंकुले॥ गुराव
चनेच॥ मुक्तः पटः॥ मुक्तापटी॥ मुक्तावस्त्रं॥ कत्याश्च॥ करणधिकरणयोर्लुप्
॥ सर्वादीनि सर्वनामानि॥ स्पष्टार्थेयान्निसूत्री॥ ॥ इति श्रीभट्टोजिदीक्षितविरचिते
तायापाणिनियलिङ्गानुशासनसूत्रवृत्तिः समाप्ता॥ ॥ सम्यक् १८२८ सत्यमिति
श्रावण शुक्ल भोमाष्टम्या याम् सिषिता ॥ ॥ शुभम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वे
१४

